

Kamer der Volksvertegenwoordigers.

VERGADERING VAN 12 JULI 1927.

Wetsvoorstel houdende het stichten van een Nationaal Ondersteuningsfonds
voor de Letterkunde.

TOELICHTING.

MIJNE HEEREN,

In de openbare meening, in de pers en in de parlementaire middens, heeft zich, deze laatste tijden, een heilzame tegenwerking doen gevoelen tegen de overdreven karigheid waarvan men, tot nog toe, in België heeft blijk gegeven jegens de voortbrengselen van den geest, inzonderheid van de letterkunde. Nog onlangs, schreef een blad, dat niet van partijdigheid kan verdacht worden, *Le Moniteur des Intérêts matériels*, het volgende : « Ellendig is de intellectueele middelmatigheid van ons land; wij verzanden; geen geestesadem bezielt nog ons leven. »

In onze Algemeene Begrooting, worden de kunsten, de wetenschappen en de letteren als schamele bloedverwanten behandeld. En zelfs in het hoofdstuk van deze begrooting, gewijd aan een departement betiteld : « Departement van Kunsten en Wetenschappen », worden zij zoo mager mogelijk bedeed, daar het aanzienlijkste deel van de aan dit ministerie behorende credieten gaat naar het onderwijs, inzonderheid het lager onderwijs.

De toestand, die het aandeel is van de schoone letteren, is bijzonderlijk schrijnend.

Het jongste verslag over de Begrooting van Kunsten en Wetenschappen vestigde er de aandacht op, dat in die begrooting een post voorkwam van 2,000 frank (minder dan 300 vooroorlogse franks) voor eventueele ondersteuning van zich in nood bevindende letterkundigen. Betreffende dezen begrootingspost, hebben : de heer Doms, in zijn verslag, de heer Destrée, in de algemeene behandeling, op bescheiden wijze gewezen op den nagenoeg armtierigen toestand waarin een groot schrijver, onlangs aan België ontvallen, heeft moeten leven. Eilaas ! dit is geen afzonderlijk geval ! Waartoe dient het namen te noemen ? Het weze voldoende hier te bevestigen dat, voor de jongere letterkundigen van groot aanzien, welke zich sedert den oorlog hebben geopenbaard, er zich bevinden die, meer dan eens, te midden van de nijpendste stoffelijke moeilijkheden hebben moeten arbeiden. Men zegge niet, dat de groote kunstenaars vaak die moeilijkheden hebben gekend en dat die voor hen zijn als een prikkel die aan hante persoonlijkheid bijzet, doordat zij die ook hebben overwonnen. Ziedaar een gemakkelijk en eenigszins ellendig cliché.

De gemeenschap heeft een plicht te vervullen tegenover die edele geesten welke de bloem van een beschaving uitmaken. Er was een tijd dat de koningen of de prinsen en de pausen rijk en vrijgevig genoeg waren om een jaargeld uit te keeren aan schrijvers of kunstenaars. Aan die tijden dacht, ongetwijfeld, met eenigen weemoed terug de heer Paul Valéry, toen hij onlangs, in zijn receptie-redevoering in de « Académie française » zegde :

« Er bestaan geene prebenden meer, er zijn geene abdijen meer. De waardigheid kent geen verpoozing meer. Onze maatschappij, heelemaal precies en stoffelijk, is daarentegen merkwaardig genoeg door de onmacht waarin zij zich bevindt om aan de verstandsmenschen, in haar reusachtige en grove economie, een bepaalde en draagzame plaats te geven. »

In Frankrijk, nochtans, heeft de Derde Republiek het zich tot eene een gerekend de traditie van de sinecuren te handhaven, welke verleend waren geworden aan de schrijvers : Leconte de Lisle, in de bibliotheek van den Senaat, — Leon Dierx, in die van het Arsenal, — Geffroi, aan de Gobelins, om slechts deze voorbeelden te noemen.

In België, vooral, is de levenstoestand van den schrijver pijnlijk. Tenzij hij zich te Parijs of elders gaat vestigen, zal hij hard moeten strijden om er zich boven op te werken, is hij veroordeeld om voort te brengen in een land waar de uitgaven — om redenen die wij thans niet wenschen te onderzoeken — slechts over een uiterst gering vertier beschikken.

De Belgische schrijver is, gemeenlijk, terzelfder tijd ook fonctionnaris, leeraar of journalist die vaak veel leed heeft om zijn blad voor letterkunde te doen gevoelen. Hij moet geholpen worden. Men moet hem helpen zijn werken uit te geven, hem vooral helpen, op een hoofsche en kiesche wijze, om de weeën van de kwade dagen te boven te komen, om hem een kommerloozen ouden dag te verzekeren.

Welnu, bij ons is er geen weerga te vinden van de pensioenen der « Société des Gens de lettres » van Frankrijk, van het « Royal Literary Fund » van Engeland, van hetgeen de schrijvers in Noorwegen hebben tot stand gebracht. Dit zijn privaat initiatieven. Moet de Staat zelf zoo iets niet op zich nemen? Zou het moeten waar zijn dat hij, — om een in België beroemd geworden slagwoord te herhalen —, in zaken van kunst en letterkunde, zijn eigen verval voorbereide?

De Letsche Republiek heeft, over enkele jaren, een « Cultuur-fonds » tot stand gebracht dat, over het algemeen, dient om de wetenschappen, de kunsten, de letterkunde, de volksopvoeding te bevorderen en te verbreiden; om prijzen uit te loven, om stichtingen geldelijk te steunen, om reizen naar het buitenland voor schrijvers en kunstenaars te begunstigen. De ter beschikking van dit Fonds gestelde middelen komen inzonderheid voort : van eene prijsverhooging van 3 t. h. op het vervoertarief der spoorwegen en van eene prijsvermeerdering van 3 t. h. op de alcoholische dranken. Een « Cultuur-fonds » dat gespijsd wordt met Kummel! 't Is nog al zonderling, doch ik houd er niet veel van. Ik verkies het initiatief, onlangs in Frankrijk genomen, door een groep députés behoorende tot onderscheidene groepeerings van het Parlement.

Gezamenlijk, hebben zij een wetsvoorstel ingediend er toe strekkende den Staat erfgenaam te verklaren van het eigendom der voortbrengselen op letterkundig, artistiek en muzikaal gebied, welke algemeen eigendom zijn geworden. Doch de bestemming van de aldus verzamelde gelden schijnt mij niet gelukkig

te zijn. Zij moeten, inzonderheid, dienen om toelagen te schenken aan de schouwburgen in de provincie. Evenwel, mag men, in dit wetsvoorstel, als gelukkig beschouwen de gedachte van het « Betalend algemeen eigendom ». Het is een gedachte die opkomt, met dewelke men, zoo wat overal, in deze jongste tijden, begint vertrouwd te geraken. Reeds werd zij, in Italië, gehuldigd door een wetsverordening van 27 November 1925 :

« Men moet, — zegde de heer Jules Destrée in een onlangs verschenen artikel, — vooreerst opmerken dat de nieuwigheid slechts op eene matige wijze sympathie verwekt, namelijk, dat de eventuele taxe laag genoeg moet zijn om de mogelijkheid der goedkoope uitgaven niet te belemmeren.

» Er dient nog te worden opgemerkt, dat men er zich enkel kan bij aansluiten onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat de opbrengst van deze taxe uitsluitend wordt voorbehouden aan de Kunst en aan de kunstenaars, zoodanig dat, in een solidariteit van uit het verleden, de arbeid der kunstenaars van voorheen diene om den arbeid van die van heden te steunen en te doen groeien.

» Volgens mij, bestaat de dwaling van het Fransche voorstel, — dat, overigens, door de pers slecht beoordeeld wordt — er in : de taxe te beschouwen als een Staatsretributie zonder bijzondere bestemming. Onder deze voorwaarde, zou ze een nieuwe belasting uitmaken, een belasting op de gedachte, wanneer de Staten, meer en meer, beneden hun verplichtingen blijven ten aanzien van de intellectualiteit. »

— De gedachte van een retributie op het « betalend algemeen eigendom » ligt ten grondslag aan een ander wetsontwerp dat, onlangs door den heer Herriot, minister van Openbaar Onderwijs, in Frankrijk, werd opgevat en waarbij een Nationaal Fonds voor de Kunsten, de Wetenschappen en de Letteren wordt tot stand gebracht. Om werken uit te geven van auteurs, die sedert vijftig jaar zijn overleden, en wier erfgenamen, dienvolgens, geen auteursrechten meer trekken, zullen de uitgevers aan den Staat een zekere som moeten afdragen, waarvan de helft zal gaan naar gezegd Fonds en de wederhelft naar Intellectuele Vereenigingen. Er zullen vrijstellingen gegeven worden, inzonderheid, voor uitgaven die een doel van volksopvoeding nastreven. De auteurs gestorven vóór 1793 zullen niet begrepen worden bij het « Betalend algemeen eigendom ».

* * *

Wellicht zou men aan den heer Herriot kunnen opwerpen, wiens ontwerp overigens uitstekend is, van « alles op een kaart te zetten ». Indien het, volgens mij, goed is dat de levenden betalen voor de dooden, meenen wij toch dat het beter ware afzonderlijke fondsen te maken : een voor de letterkunde, een voor de schoone kunsten (muziek en plastische kunsten) inzonderheid gespijsd door het eenigszins uitgebreid vervolgrecht (de heer Destrée heeft over die zaak een wetsvoorstel ingediend) en wellicht ook een Fonds voor de zuivere wetenschap, voor de laboratoria, dat de opbrengst zou ontvangen van een bijzondere taxe op uitvindingsbrevetten, op de toepassingen van de wetenschap op de nijverheid.

De Koninklijke Academie voor de Fransche taal en letterkunde, in België, heeft hare instemming gegeven voor de oprichting van een Fonds voor de Letteren, doch dat, naar hare opvatting, uitsluitend zou gespijsd worden door giften, legaten en jaarlijksche bijdragen. Wij wijzen die inkomsten niet van de

hand. Wij voorzien dezelve in ons wetsvoorstel. Doch wij rekenen vooral op het « Betalend algemeen eigendom ». Echter, dewijl het getal der in België, in de XIXe eeuw, uitgegeven letterkundige werken betrekkelijk gering is, aarzelen wij niet een boekhandel-taxe voor te stellen welke zou geheven worden op al de in België verkochte exemplaren van een al dan niet in België uitgegeven werk, van een Belgischen of anderen schrijver, sedert vijftig jaar of meer overleden na 1830.

De opbrengst van deze taxe van een zeer gematigd bedrag (1 t. h.) zou aanzienlijk zijn. Om alleen te spreken van de Fransche schrijvers wier werken tot het openbaar eigendom behooren, denke men slechts aan de talrijke boeken van Alexandre Dumas, Lamartine of Mérimée, welke in België verkocht worden in luxe- of volksedities.

Wat de wijze van inning der taxe betreft, deze schijnt mij zeer eenvoudig te kunnen geschieden : ieder boekhandelaar zou een bijgehouden lijst bezitten van de in openbaar eigendom gevallen schrijvers en behorende tot landen welke tot de Overeenkomst van Berne zijn toegetreden. Op ieder werk van deze schrijvers (of op de factuur, naar goedvinden van den cliënt) zou een kunstzegel worden gehecht, waarvan de teekening aan een onzer beste schilders of graveerders zou gevraagd worden.

Men kan nog denken aan andere inkomsten voor het Fonds der letteren en, bijvoorbeeld, aan een insgelijks gematigde taxe op de uitleening van boeken door de rondreizende bibliotheken. Wij laten aan de Kamer de zorg over het wetsvoorstel, dat wij de eer hebben bij haar in te dienen, in dien zin gebeurlijk te amendeeren.

LOUIS PIÉRARD.

Chambre des Représentants.

SÉANCE DU 12 JUILLET 1927.

PROPOSITION DE LOI CRÉANT UN FONDS NATIONAL DE LA LITTÉRATURE

DEVELOPPEMENTS.

MESSIEURS,

Une heureuse réaction s'est manifestée, ces temps derniers, dans l'opinion publique, la presse et les milieux parlementaires, contre l'excessive parcimonie dont on a fait preuve, jusqu'ici, en Belgique, à l'égard des choses de l'esprit et spécialement de la littérature. Il y a quelque temps, un journal dont le titre n'est pas suspect, le *Moniteur des Intérêts matériels* écrivait : « La médiocrité intellectuelle de notre pays est lamentable; nous nous enlisons; le souffle de l'esprit ne vient plus activer notre vie. »

Dans notre Budget général, les sciences, les beaux-arts et les lettres, sont traités en parents pauvres. Et même, dans le chapitre de ce budget consacré à un département qui s'appelle le Département des « Sciences et des Arts », ils sont réduits à la portion congrue, la plus grande partie des crédits affectés à ce ministère allant à l'enseignement et spécialement à l'enseignement primaire.

La situation faite aux lettres est particulièrement navrante. Le dernier rapport sur le Budget des Sciences et Arts, soulignait le fait que dans ce budget figurait un poste de 2,000 francs (moins de 300 francs d'avant-guerre) pour des secours éventuels à des littérateurs dans le besoin. A propos de ce poste du Budget, l'honorable M. Dooms, dans son rapport, l'honorable M. Destrée, dans la discussion générale, firent discrètement allusion à la condition voisine de la gêne, dans laquelle vécut un grand écrivain que vient de perdre tout récemment la Belgique. Hélas! ce n'est pas un cas isolé. A quoi bon citer des noms? Qu'il me suffise d'affirmer que parmi les écrivains nouveaux les plus intéressants qui se sont révélés depuis la guerre, en Belgique, il en est qui ont œuvré à plus d'un moment au milieu des pires difficultés matérielles. Qu'on ne dise pas que les grands artistes ont souvent connu de ces difficultés et qu'elles leur sont comme un stimulant, que de les avoir vaincues ajoute à leur forte personnalité. C'est là un cliché facile — et un peu odieux.

La collectivité a un devoir à remplir envers ces nobles esprits qui sont la fleur d'une civilisation. Il fut un temps où les rois, les princes et les papes mécènes

servaient une pension à des écrivains ou des artistes. C'est à ce temps que pensait sans doute avec un peu de nostalgie, M. Paul Valéry, quand il disait récemment dans son discours de réception à l'Académie française : « Il n'est plus de prébendes. Il n'est plus d'abbayes. Il n'est plus de loisir dans la dignité. Notre société, toute exacte et matérielle, est au contraire assez remarquable par l'impuissance où elle se trouve de donner aux hommes de l'esprit une place nette et supportable dans sa gigantesque et grossière économie. »

Cependant, en France, la troisième République s'est honorée en maintenant la tradition des sinécures accordées aux écrivains. Leconte de Lisle, à la bibliothèque du Sénat; Léon Dierx, à celle de l'Arsenal; Geffroy, aux Gobelins : autant d'exemples à citer.

La condition de l'écrivain est particulièrement pénible en Belgique. A moins qu'il n'aille se fixer à Paris où d'ailleurs, il devra batailler dur pour y faire sa trouée, il est condamné à produire dans un pays dont les éditeurs — pour des raisons que nous ne voulons pas analyser en ce moment — ne disposent que d'un marché extrêmement restreint. L'écrivain belge se double généralement d'un fonctionnaire, d'un professeur ou d'un journaliste qui a souvent de la peine à intéresser son journal à la littérature.

Il faut l'aider. L'aider à publier. L'aider surtout — sous une forme élégante et discrète — à surmonter la détresse des mauvais jours, lui ménager une vieillesse à l'abri du besoin.

Or, il n'y a pas chez nous l'équivalent des pensions de la *Société des Gens de Lettres de France*, du *Royal Literary Fund* d'Angleterre, de ce que les auteurs ont créé en Norvège.

Ce sont là initiatives privées. L'État ne doit-il pas en prendre lui-même? Faut-il, pour parodier une parole célèbre en Belgique, qu'en matière d'art et de littérature, il prépare sa propre destitution?

La République lettonne a créé il y a quelques années un « fonds de culture » qui sert, d'une façon générale, à développer et propager les sciences, les arts, la littérature, l'éducation populaire, à créer des prix, à subventionner des fondations, à favoriser les voyages d'écrivains et d'artistes à l'étranger. Les ressources mises à la disposition de ce fonds proviennent notamment : d'une majoration de prix de 3 % sur le tarif des transports par chemin de fer et d'une majoration de 3 % du prix des boissons alcooliques. Un « fonds de culture » nourri au kummel : l'avouerai-je? Je n'aime pas beaucoup cela. Je préfère l'initiative qui fut prise il y a quelques temps en France, par un groupe de députés appartenant à différentes fractions de l'assemblée. Ensemble, ils ont déposé une proposition de loi tendant à déclarer l'État héritier de la propriété des œuvres littéraires, artistiques musicales, tombées dans le domaine public. Mais la destination des sommes recueillies de la sorte ne me paraît pas heureuse. Elles devaient servir notamment à donner des subsides aux théâtres de province.

Cependant, on peut retenir de cette proposition de loi, comme très heureuse, l'idée du « Domaine public payant ». C'est une idée qui est dans l'air, avec laquelle, un peu partout, on s'est familiarisé ces temps derniers. Elle a déjà été consacrée en Italie par un décret-loi du 27 novembre 1925.

« Il importe, disait M. Jules Destrée dans un article récent, de noter tout d'abord que l'innovation n'est sympathique que dans des limites très modérées, c'est-à-dire que la taxe éventuelle doit être assez réduite pour ne pas entraver la possibilité des éditions à bon marché.

Il faut noter encore qu'on ne peut s'y rallier qu'à la condition formelle que le produit de cette taxe soit exclusivement réservé à l'art et aux artistes, de telle sorte que, dans une solidarité à travers le temps l'effort des artistes passés serve à soutenir et à développer l'effort de ceux d'aujourd'hui.

A mon sens, l'erreur de la proposition française, qui a d'ailleurs eu une assez mauvaise presse, est de concevoir la taxe comme une redevance d'État, sans affectation spéciale. Ce serait, dans ces conditions, un impôt nouveau, un impôt sur la pensée, alors que, de plus en plus, les États sont inférieurs à leurs devoirs envers l'intellectualité. »

L'idée d'une redevance sur le domaine public payant est à la base d'un autre projet de loi élaboré récemment par M. Herriot, ministre de l'Instruction publique de France et qui crée une Caisse nationale des Arts, des Sciences et des Lettres. Pour éditer des auteurs morts depuis cinquante ans, dont les héritiers, par conséquent, ne touchent plus aucun droit, les éditeurs devront verser à l'État une certaine somme dont une moitié ira à la dite Caisse nationale des Arts, des Sciences et des Lettres et l'autre moitié à des associations intellectuelles. Il y aura des exonérations, notamment en faveur des éditions ayant un caractère d'enseignement populaire. Ne rentreront pas dans le domaine public payant, les auteurs morts avant 1793.

* . *

Peut-être pourrait-on reprocher à M. Herriot, dont le projet est, par ailleurs, excellent, de « mettre tous ses œufs dans le même panier ».

A notre sens, s'il est bon que les vivants paient pour les morts, nous croyons qu'il vaut mieux créer des fonds distincts : un pour la littérature, un pour les beaux-arts (musique et arts plastiques) alimenté notamment par le droit de suite légèrement étendu (M. Destrée a élaboré une proposition de loi sur la matière) et peut-être aussi un fonds pour la science pure, pour les laboratoires, auquel irait le produit d'une taxe spéciale sur les brevets, sur les applications de la science à l'industrie.

L'Académie royale de langue et de littérature française de Belgique, s'est prononcée pour la création d'un fonds des lettres mais qui, dans son esprit, serait alimenté exclusivement par des dons et des legs et des contributions annuelles. Nous ne repoussons pas ces ressources. Nous les prévoyons dans notre proposition de loi. Mais nous comptons surtout sur le « domaine public payant ». Toutefois, comme le nombre d'ouvrages littéraires édités en Belgique au XIXe siècle est relativement restreint, nous n'hésitons pas à proposer une taxe de librairie qui frapperait tous les ouvrages littéraires, belges ou non, édités en Belgique ou non, dus à des auteurs morts depuis cinquante ans et plus mais après 1830. Le produit de cette taxe d'un taux pourtant très modéré (1 %) serait considérable. Pour ne citer que des auteurs français tombés dans le domaine public, qu'on songe au nombre de livres d'Alexandre Dumas, Lamartine ou Mérimée, qui se vendent en Belgique, dans des éditions populaires ou des éditions de luxe.

Quant au mode de perception de la taxe, il me paraît pouvoir être des plus simples : chaque libraire disposerait d'une liste, tenue à jour, des auteurs tombés dans le domaine public et qui appartiennent à des pays ayant adhéré à la Convention de Berne. Sur chaque ouvrage de ces auteurs (ou sur la facture au

gré du client) serait apposé un timbre artistique dont le dessin serait demandé à l'un de nos meilleurs peintres ou graveurs.

On peut songer encore à d'autres ressources pour le fonds des lettres et, par exemple, à une taxe également très modérée, sur les prêts de livres faits par les bibliothèques circulantes.

Nous laissons à la Chambre le soin d'amender éventuellement, dans ce sens, la proposition de loi que nous avons l'honneur de lui soumettre.

LOUIS PIÉRARD.

CHAMBRE
des Représentants.

KAMER
der Volksvertegenwoordigers.

**Proposition de loi créant un Fonds
national de la littérature.**

ARTICLE PREMIER.

Il est créé un Fonds national autonome de la littérature en vue de donner sous toutes les formes une aide aux écrivains et aux lettres d'expression française, flamande ou wallonne.

ART. 2.

Ce fonds national sera administré par une commission de onze membres, composée d'écrivains, présidée par le Ministre des Sciences et des Arts ou son délégué, qui sera recrutée et fonctionnera selon des règles à fixer par arrêté royal.

ART. 3.

Le fonds aura la personnification civile. Il sera alimenté par des subventions de l'État et des autres pouvoirs publics. Il pourra recevoir des dons et des legs.

ART. 4.

Il sera perçu, en librairie, au profit du Fonds national, sur tout exemplaire vendu en Belgique, d'un ouvrage littéraire, édité ou non en Belgique, dû à un auteur Belge ou non, mort depuis cinquante ans et plus, après 1830, une taxe de 1 % du prix net, arrondie au décime.

**Wetsvoorstel houdende het stichten
van een Nationaal Ondersteunings-
fonds voor de Letterkunde.**

EERSTE ARTIKEL.

Er wordt een zelfstandig Nationaal Fonds voor de Letterkunde gesticht ten einde, onder eender welken vorm, steun te verleen en aan de Fransche, de Vlaamsche of de Waalsche schrijvers en letteren.

ART. 2.

Dit Nationaal Fonds wordt beheerd door eene Commissie van elf leden, samengesteld uit schrijvers, onder het voorzitterschap van den Minister van Kunsten en Wetenschappen of van zijn afgevaardigde, welke Commissie gevormd wordt en werkt volgens de bij Koninklijk besluit vast te stellen regelen.

ART. 3.

Het Fonds bezit rechtspersoonlijkheid. Het wordt gestijfd door toelagen van den Staat en van de andere openbare machten. Het kan giften en legaten ontvangen.

ART. 4.

Ten bate van het Nationaal Fonds wordt, in den boekhandel, van elk in België verkocht exemplaar van een al dan niet in België uitgegeven letterkundig werk, van een Belgischen of anderen schrijver, sedert vijftig jaar of meer overleden na 1830, eene taxe geheven van 1 t. h. van den netto-prijs, tot den deciem afgerond.

LOUIS PIÉRARD.
JULES DESTREE.
HENRI CARTON DE WIAET.
MAX HALLET.
FULGENCE MASSON.
EMILE JENNISSEN.